

LAW

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.2.24>

STANOWIENIE PRAWA SĄDOWEGO: ASPEKTY POZYTYWNE I NEGATYWNE

Tetiana Bobrova*aspirantka Katedry Jurysprudencji Ogólnoteoretycznej
Narodowego Uniwersytetu „Odeska Akademia Prawnicza”
(Odessa, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-6803-0300

e-mail: tbobrovat@gmail.com

Adnotacja. W artykule autor rozważa stanowienie prawa sądowego w aspekcie pozytywnym i negatywnym. Okazało się, że realizacja „negatywnego stanowienia prawa” jest jednym z elementów kształtowania sądownictwa Ukrainy jako niezależnej gałęzi władzy. W przepisach artykułu naukowego dokonano analizy związku pozytywnego stanowienia prawa sądowego z negatywnym. Należy zauważyć, że to na podstawie wyników uchylenia aktu normatywnego lub jego części można powiedzieć, że doszło do „negatywnego stanowienia prawa”. Zbadano oznaki prawomocnego charakteru decyzji organu jurysdykcji konstytucyjnej. Dokonano analizy działań interpretacyjnych (których efektem są stanowiska prawne), w ramach których wprowadza się nowy element w rozumieniu norm konstytucyjnych i za pomocą którego decyzje mogą być uznane za prawomocne. Wyjaśniono, że taki rodzaj stanowienia prawa jako sądowy opiera się na zasadzie praktycznego ukierunkowania działań związanych ze stanowieniem prawa. Ujawniono takie kwestie, jak: czy w wyniku stanowienia prawa sądowego, szczególnie negatywnego, istnieją oczywiste fakty, że sędzia wychodzi poza sformalizowane egzekwowanie prawa i wprowadza nowość w proces regulacji prawnej, za pomocą „negatywnego” stanowienia prawa sądowego.

Słowa kluczowe: stanowisko prawne, negatywne stanowienie prawa, niekonstytucyjność, stanowienie prawa sądowego, pozytywne stanowienie prawa, źródła prawa, akty prawne.

JUDICIAL LAW-MAKING: POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS

Tetiana Bobrova*3-rd year Postgraduate Student at the Department of General Theory of Law and State
National University “Odessa Law Academy” (Odessa, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-6803-0300

e-mail: tbobrovat@gmail.com

Abstract. In the article, the author considers judicial law-making in positive and negative aspects. It was detected that the implementation of «negative law-making» is one of the components of the formation of the judicial system of Ukraine as an independent branch of government. The provisions of the scientific article analyze the relationship between positive judicial law-making and negative law-making. It is noted that the last one is a result of the abolition of the normative-legal act or its part that it can be said that «negative law-making» took place. The signs of law-making character of decisions of the body of constitutional jurisdiction are investigated. Interpretive activity is analyzed (the result of which is a legal position) within which a new element is introduced into the understanding of constitutional norms and through which decisions can be considered law-making. It is explained that this type of law-making as judicial is based on the principle of practical orientation of law-making. Issues such as whether there are obvious facts of the judge going beyond formalized law enforcement as a result of judicial law-making, and whether novelty is introduced into the process of legal regulation through the implementation of «negative» court law-making are revealed.

Key words: legal position, negative law-making, unconstitutionality, judicial law-making, positive law-making, sources of law, legal acts.

СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ: ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ АСПЕКТИ

Тетяна Боброва*аспірантка 3 курсу кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-6803-0300

e-mail: tbobrovat@gmail.com

Анотація. У статті автором розглянуто судову правотворчість у позитивному та негативному аспектах. Виявлено, що здійснення «негативної правотворчості» є однією із складників формування судової системи України як самостійної гілки влади. У положеннях наукової статті проведено аналіз взаємозв'язку позитивної судової правотворчості з негативною. Зауважено, що саме за результатом відміни нормативно-правового акту або його части-

ни можна сказати, що відбулася саме «негативна правотворчість». Досліджено ознаки правотворчого характеру рішень органу конституційної юрисдикції. Проаналізовано інтерпретаційну діяльність, результатом якої є правові позиції. У межах цієї діяльності привнесено новий елемент у розуміння конституційних норм, за допомогою чого рішення можуть вважатися правотворчими. Пояснено, що такий вид правотворчості, як судова, базується на принципі практичної спрямованості правотворчої діяльності. Розкрито такі питання, як: чи існують унаслідок здійснення судової правотворчості, особливо негативної, очевидні факти виходу судді за межі формалізованого правозастосування, чи відбувається привнесення новизни в процес правового регулювання за допомогою здійснення «негативної» судової правотворчості.

Ключові слова: правова позиція, негативна правотворчість, неконституційність, судова правотворчість, позитивна правотворчість, джерела права, правові акти.

Актуальність теми. Здійснення судової правотворчості є однією із складників формування якісної судової системи держави – важливого сучасного вектору розвитку країни. Саме тому особливе значення для юридичної науки має дослідження цього правового феномену. Крім того, складна правова природа рішень органу конституційної юрисдикції потребує подальшого розкриття сутності цих актів. Рівень судової правотворчості дає змогу оцінити ефективність і якість прийнятих правових актів, що, в свою чергу, є запорукою успішного розвитку діяльності як правотворчих, так і правозастосовних органів. За результатами правотворчої роботи оцінюється держава загалом, ступінь її демократичності та цивілізованості. Останнім часом у сучасній юриспруденції все частіше згадують про «негативну правотворчість», яка нині є малодослідженою (Боброва, 2019: 9). Наведене вище зумовлює актуальність цієї теми та мету дослідження – розкриття типології судової правотворчості в позитивному та негативному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до словника Блека терміном «судова правотворчість» (judicial lawmaking – «право, що створено суддями») або «суддівське право» (judge made, judicial or case law) позначаються судові рішення, в яких шляхом тлумачення змінюється зміст законодавства або встановлюється значення, котре законодавець ніколи не закладав при прийнятті нормативно – правових актів (Шевчук, 2007: 9). Судову правотворчість можна поділити на два типи: позитивну й негативну. Пояснення такого розмежування доцільно навести на прикладі здійснення конституційного судочинства під час винесення правових позицій судом. Так, С. В. Шевчук зазначає, що саме термін «правова позиція» відображає феномен судової правотворчості, коли певна частина мотивації суду, де обґрунтовуються причини (не) конституційності законів і висновки, яких дійшов суд під час надання офіційного тлумачення, суддівського розуміння норм права тощо, стає обов'язковою не тільки для сторін у справі або для суб'єкта права на конституційне подання та звернення, але й опосередковано для всіх суб'єктів права (Шевчук, 2007: 515).

Негативну правотворчість не можна одразу виявити, оскільки вона перебуває в постійному взаємозв'язку з позитивною. Йдеться про необхідність розгляду конституційної скарги, що породжує судову правотворчість взагалі, проте одразу (без завершення конституційного провадження) зрозуміти, чи буде судова правотворчість позитивною або негативною, неможливо. Необхідно завершити процес розгляду справи у Конституційному Суді і тільки, маючи результат відміни нормативно-правового акту або його частини, можна сказати, що відбулася саме «негативна правотворчість».

Професор Аллан Р. Бреввер Каріс уніс суттєвий внесок у розвиток вивчення цього питання, де статус конституційних судів розвинув від «негативних правотворців» до «позитивних». Науковець зазначає, що в усіх демократичних державах конституційні суди, які традиційно наділені повноваженнями скасовувати неконституційні закони, покликані тлумачити та застосовувати Конституцію задля збереження її панування і забезпечення переважання основних прав. У цьому сенсі вони традиційно вважалися «негативними законодавцями», нездатними замінити законодавців або прийняти законодавчі положення, які не можуть бути виведені з конституції. Проте в деяких випадках конституційні суди виступають в якості «позитивних правотворців», видаючи тимчасові правила, які будуть застосовуватися до прийняття законодавства. Нині конституційні суди беруть на себе роль помічників законодавця, створюючи положення, які вони виводять із конституції за наявності законодавчих упущень (Бреввер Каріс, 2013: 21). Таким чином, вбачаємо перехід від «негативного правотворця» до «позитивного», проте абсолютно не заміщаючи законодавчий орган влади.

Погоджуючись із цим висновком, слід внести уточнення: якщо суд здійснює виключно тлумачення, без визначення певної норми як такої, що (не) відповідає Конституції, то така діяльність носить характер позитивної правотворчості, оскільки норма права проте не втрачає свою юридичну силу.

Б. В. Малишев називає рішення органів конституційної юрисдикції квазіпрецедентами, серед яких також виділяє рішення органів конституційної юрисдикції із визнання неконституційними нормативно-правових актів та з надання офіційного тлумачення (Малишев, 2011: 54).

Таким чином, судді Конституційного Суду здійснюють повноваження щодо офіційного тлумачення Конституції України, закріпленого ст. 150 Основного закону держави, що є проявом функції позитивного правотворця. Така позитивна судова правотворчість пов'язана зі створенням певних правових указівок судом. Створений таким чином новий правовий документ органічно вливається в процес впорядкування суспільних відносин і займає власне місце в системі діючого правового регулювання. До того ж під час своєї інтерпретаційної діяльності, яку ми називаємо позитивною правотворчістю, органи конституційної юрисдикції наповнюють узагальнені конституційні положення більш чітким змістом. Такий вид правотворчості є об'єктивним наслідком, а не безпосередньою метою реалізації судом його функції щодо забезпечення верховенства Основного Закону держави.

Окрім того, під час практичної діяльності Конституційного Суду України з'являється потреба звертатися до інтерпретаційних висновків, викладених у раніше прийнятих ним рішеннях, які мали об'єктивний

характер, оскільки, приймаючи рішення у новій справі, Конституційний Суд має враховувати вже вироблене ним розуміння норми чи положення закону. Тобто Конституційний Суд стає «позитивним законодавцем» у разі здійснення нормоконтролю, за якого розширено тлумачаться відповідні правові норми, що підлягають застосуванню, та надається додаткова аргументація (Шевчук: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/96d2874f40b97acc225764000495b7e?OpenDocument&Click=>).

Слід погодитися з П. М. Ткачуком, який результат інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду розглядає як правову позицію у формі висновків, роз'яснень, правоположень, доктрин, що містять тлумачення неявного смислу закону, правову оцінку або правове визначення, сукупність правових уявлень та знань щодо вирішення конкретної ситуації, які є обов'язковими для всіх суб'єктів правовідносин (Ткачук, 2006: 21).

Конституційний Суд України може розвивати й конкретизувати свою юридичну позицію в наступних актах, а також змінити свою юридичну позицію в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким він керувався під час її висловлення або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України, проте така зміна має бути обґрунтована у відповідному акті (Спінчевська, 2020: 63). Все це свідчить про те, що така позитивна правотворчість органу конституційного контролю має динамічний характер і може завжди адаптуватися до актуальних життєвих обставин та змін задля належного дотримання конституційних гарантій.

З іншого боку, суд на підставі своїх повноважень у рамках процедури перегляду конституційності законів обмежується їхнім скасуванням, коли вони суперечать Конституції або іншому нормативно-правовому акту вищого рівня, що виключає їх із правової системи. Ця судова роль і є функцією «негативного правотворця». Д. Ю. Хорошковська щодо цього зазначає, що в судочинстві з оскарження нормативних правових актів предметом судового розгляду є передусім правовідносини, що мають публічний характер, унаслідок яких орган влади отримав реальне чи уявне право на прийняття оскаржуваного нормативного правового акта. Розгляд цих правовідносин має значно більше значення, ніж розгляд конкретних правовідносин, що склалися між органом влади і громадянином чи іншою зацікавленою особою, оскільки саме на підставі розгляду цих правовідносин судом робитимуться висновки про законність чи незаконність дій органу влади, виражені в прийнятті оскаржуваного нормативного правового акта [Хорошковська, 2004: 94].

К. Ю. Ісмаїлов акцентує увагу на тому, що право зупинити рішення Конституційного Суду про визнання закону неконституційним мають безпосередню дію: рішення про визнання певного акта неконституційним одночасно визначають межі нових норм, тим самим фактично вносячи зміни в порядок регулювання суспільних відносин, тобто одночасно спрямовані на позитивну нормотворчість (Ісмаїлов, 2014: 52).

Таким чином, орган конституційної юрисдикції здійснює значний внесок у впорядкування правових актів, усуваючи в них невідповідності. Безумовно, відбувається привнесення новизни в процес правового регулювання, оскільки воно здійснюється іншим чином, ніж до винесення акту «негативної правотворчості». Тривають перетворення основи правового регулювання, і в цьому сенсі проявляється негативна судова правотворчість.

Противники «негативної правотворчості» стверджують, що, здійснюючи «негативну правотворчість» та інтерпретаційну діяльність, органи конституційної юрисдикції безпосередньо впливають на правозастосовну практику й опосередковано - на процес нормотворчості «підконтрольних» їм суб'єктів. Проте акцентують увагу, що виконання рішення Конституційного Суду - один із елементів процедури конституційного контролю. Вбачається досить суперечливою думка стосовно того, що органи державної влади «підконтрольні» органу конституційної юрисдикції, оскільки орган конституційного контролю здійснює перевірку не діяльності вищих органів державної влади, а конституційності актів, якими зазвичай оформлюються їхні відповідні дії.

Проте враховуючи, що «негативний правотворець» здійснює контроль щодо конституційності нормативно-правових актів, можна стверджувати, що він в силу особливостей своєї юридичної природи, безумовно, повинен взаємодіяти із законодавчим органом влади задля забезпечення порядку в правовому регулюванні держави та належному виконанні своїх обов'язків. Така взаємодія має виражатися не в політичних дискусіях, а в якісному виконанні своїх професійних обов'язків як законодавцем, так і «негативним правотворцем».

На практиці трапляються випадки, коли визнання неконституційними значної кількості положень нормативно-правового акту призводить до порушення його логіки і структури, що стає підставою для порушення питання про необхідність вжиття додаткових заходів щодо забезпечення виконання прийнятого рішення «негативного правотворця». Таким чином, парламент зобов'язаний внести зміни до нормативно-правового акту у зв'язку з визнанням неконституційними його окремих положень для забезпечення належної реалізації такого акту.

Важливим також є те, що ці зміни мають відповідати конституційно встановленій законодавчій процедурі. Так, «негативним правотворцем» була визнана такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанова Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату» від 14 січня 1998 року № 18/98-ВР (18/98-ВР) саме через порушення законодавчої процедури. Суд у мотивувальній частині рішення зазначає: «Внесення змін до тексту Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» від 11 липня 1996 року на підставі Постанови Верховної Ради України та відповідних дій Голови Верховної Ради України щодо редакційних уточнень і опублікування Закону вступило в суперечність із базовими положеннями Конституції України про статус закону України як акта вищої юридичної сили в системі нормативно-правових актів держави, а також із тими її положеннями, які вимагають, щоб прийняття законів, зокрема шляхом внесення до них змін, здійснювалося в порядку, визначеному Конституцією України (статті 8, 19, 94 та інші) (абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення) (13).

Наступним прикладом порушення відповідності конституційно встановленій законодавчій процедурі є рішення Конституційного Суду від 28 серпня 2020 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України стосовно (не) конституційності положень актів Кабінету Міністрів України про встановлення карантинних обмежень. Так, «негативний правотворець» наголошує, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України. Таке обмеження може встановлюватися виключно законом - актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні. Встановлення такого обмеження підзаконним актом суперечить статтям 1, 3, 6, 8, 19, 64 Конституції України (14).

Доводиться також констатувати, що прогалини в законодавстві, що утворилися внаслідок визнання правових норм неконституційними, протягом тривалого часу не усуваються органами, уповноваженими приймати закони і здійснювати правове регулювання в межах їхньої компетенції. І виходить, що в період між прийняттям судом рішення про невідповідність окремих положень нормативно-правового акта Конституції і моментом внесення законодавцем змін до нормативно-правового акту діють норми, що містяться в акті Конституційного Суду. Внаслідок цього негативна правотворчість, що здійснюється безпосередньо Конституційним Судом, серйозним чином підвищує рівень регулювання таких відносин, надаючи їм динамічний характер. Хоча в такому випадку правотворчість Конституційного Суду, безумовно, набуває позитивного характеру.

Як відомо, законодавчий акт, прийнятий парламентом, є результатом позитивного права. Позитивістська концепція права зі своєю вищою нормою визнання як головного тесту для визначення права упускає важливу роль інших стандартів, які не є нормами, що може негативно позначатися на правовому регулюванні в цілому. В. В. Дудченко зауважує, що основна норма є нормою природного права, і позитивному праву має передувати природний закон, який би обґрунтував авторитет законодавства (Дудченко, 2017: 54).

Німецький юрист Рудольф Іерінг влучно наголошував, що практичне життя абсолютно не в змозі обійтися без доповнення тісних меж позитивного права новими положеннями. У випадку такого доповнення у праві надолужується те, чого не вистачає. З погляду на нижчу (позитивну) юриспруденцію творчість у праві неможливо обґрунтувати. Навпаки, з огляду на вищу природно-історичну юриспруденцію творчість сама собою зрозуміла й необхідна. Така творчість привносить неабияку цінність для світу і для людства [Дудченко, 2018: 15]

«Негативний правотворець» (суддя), вирішуючи певне питання на власний розсуд, не завжди має можливість просто застосувати правову норму; він має здійснити саме правотворчу діяльність. Розвиваючи цю теорію, слід зазначити, що про правотворчу роль суду йдеться в тих випадках, коли суддя, керуючись технологією законодавця, під час прийняття рішень орієнтується на міркування стратегічного характеру, на правові та моральні принципи. Якщо ж суддя під час вирішення складних справ орієнтується на такі базові положення, то він не створює нове право, а фактично знаходить і формулює його.

Навіть у тих випадках, коли принципи права чітко сформульовані у Конституції і законах, «виведення» з них рішень неминує передбачає активну участь правосвідомості судді, за допомогою якої надається необхідна визначеність принципу, «заповнюється» його форма стосовно певної ситуації. Більш активна, творча роль суду має місце у разі необхідності залучення для їхнього пошуку додаткового нормативного матеріалу, що перебуває за межами національних законодавчих текстів (Козюбра, 2016: 44).

Тобто за такої правотворчості суд виконує свою безпосередню функцію конституційного контролю, адже в положення конституцій різних держав переважно втілені саме норми природного права, того права, яке властиве кожній людині від народження, і обов'язок держави – їх захищати. Так, Конституція України передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Усі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 3, 21).

Негативна правотворчість здійснюється суддями на основі наявних правових норм і принципів, адже для винесення відповідного рішення суд аналізує не тільки норми окремого нормативного акту на відповідність Основному Закону держави, але й багаторічну практику Європейського суду з прав людини, з якої й випливають принципи відродженого природного права. Принципи ж входять до обсягу розуміння права і діють поряд з нормами, оскільки юридичні правила не можуть скласти всю повноту правового регулювання і потребують залучення моральних принципів, що можуть застосовуватися при здійсненні як позитивної, так і негативної правотворчості.

Унаслідок здійснення «негативної правотворчості» виділяється просте скасування юридичної норми і пов'язане з внесенням в норму змін, які не спричиняють її скасування, після чого норма продовжує діяти, але вже в модифікованому вигляді.

Безумовно, будь-які зміни, які застосовує «негативний правотворець», повинні бути введені в певних правових рамках: наведені обґрунтовані мотиви такої зміни й посилання на відповідні конституційні та міжнародно-правові норми. Зміна закону тільки через внутрішнє суддівське бачення може призвести до правового нігілізму та свавілля, яке обов'язково буде «підтримано» політичними факторами. Принципи права, безпосередньо сформульовані органом конституційної юрисдикції у його актах або такі, що випливають із загального змісту його правових позицій, є специфічними джерелами права. Таким чином, очевидною є наявність природного характеру судової правотворчості в посиланнях суддів на правові принципи.

Рішення органу конституційної юрисдикції є правотворчими не тому, що визнають правову норму такою, що не відповідає Конституції, і виключають тим самим в майбутньому її застосування або ж у разі залишення

їй статусу «конституційної» виключають подальше її оспорування, а тому, що фактично містять тлумачення положення оспорюваного акта. Тільки в межах такого тлумачення, яке привносить новий елемент у розуміння конституційних норм, рішення можуть вважатися правотворчими.

Слід зазначити, що механізм «сухого» застосування закону суддею є досить непростим завданням, більше того, майже нездійсненним. Адже за ухвалення судових рішень він має зважувати безліч не лише юридичних, але й політичних, моральних, психологічних та інших чинників, а також перебувати в постійному контакті з потребами правового життя. Тобто судові рішення завдяки творчій роботі судді є результатом не тільки діяльності законодавця, але й самого судді (Козюбра, 2016: 40).

У такому разі виникає логічне питання: чи існують унаслідок здійснення судової правотворчості, особливо негативної, очевидні факти виходу судді за межі формалізованого правозастосування щодо тексту нормативно-правового акту? Так, цим не варто нехтувати, але, залишаючись виключно в рамках «правозастосувача», такий вихід означає відсторонення від сучасного права і його природних джерел, де головне місце займає людина як визначальний творець права.

Крім того, такий вид правотворчості, як судовий, базується на принципі практичної спрямованості правотворчої діяльності, тобто має своїм завданням орієнтуватися на практику застосування правових актів, усувати існуючі прогалини в чинних нормативно-правових актах, здійснювати моніторинг європейської практики, суспільних та політичних процесів. Позитивна правотворчість направлена на розвиток того, що закладено в нормативно-правовому акті суб'єктом його створення, залишаючи норму непорушеною, яка не вступає в протиріччя із законодавцем стосовно її змісту (винятком є випадки, коли конкретизований зміст норми відрізняється від того, що мав на увазі суб'єкт її створення); негативна ж правотворчість може суперечити законодавцю задля збереження конституційності правового регулювання.

Висновки. Отже, виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що особливим видом правотворчості є судова правотворчість, яка фактично існує, але не закріплена законодавчо. Залежно від виконання судом своїх функцій виділяють позитивну та негативну правотворчість, кожна з яких має не тільки свою правову природу, характерні риси, але й певні особливості. Таким чином, орган спеціалізованого конституційного контролю відіграє роль учасника системи стримувань і противаг, здійснюючи негативну і позитивну правотворчість (інтерпретаційну діяльність), забезпечує взаємодію вищих органів держави в межах їхніх конституційних повноважень, надає можливість оцінити ефективність та якість прийнятих правових актів, інформацію про необхідність їх удосконалення або скасування. Це, в свою чергу, коригує і покращує роботу правотворчих органів.

Список використаних джерел:

1. Brewer-Carias A.R. *Constitutional Courts as Positive Legislators: A Comparative Law Study*. Cambridge University Press; July 11, 2013. - 962 p. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Constitutional-Courts-as-Positive-Legislators%3A-A-Brewer-Car%3%ADas/a625e2aab81c6d13e7955959f4c43bd951c34032>
2. Боброва Т. А. «Негативна» правотворчість: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. №1. Вип. 1(26). С. 9-13.
3. Дудченко В. В. Концептуальні засади основної норми в українському праві. *Публічне право*. 2017. № 3 (27). С. 49-55.
4. Дудченко В. В. Юридична техніка (за вченням Р. Іерінга). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 12-17.
5. Ісмайлов К. Ю. Акти судової влади в системі джерел національного права України. *Донецький юридичний інститут МВС України*. 2014. 180 с.
6. Козюбра М. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016, № 10. С. 38-48.
7. Малишев Б. В. Судова правотворчість як засіб досягнення мети правосуддя. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. №1. С. 47-62
8. Спінчевська О. М. Юридичні позиції Конституційного Суду України як джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 57-67.
9. Ткачук П. М. Правові позиції Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 2. С. 10-21.
10. Хорошківська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України. *Наукові записки*. 2004. Том 26. С. 91-94.
11. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ : Реферат, 2007. 640 с
12. Шевчук С. Нормативність актів судової влади: від правоположення до правової позиції. URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/96d2874f40bf97acc225764000495b7e?OpenDocument&Click=> (дата звернення - 12.06.2021)
13. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text> (дата звернення - 10.06.2021)
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень

частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text> (дата звернення - 10.06.2021)

References:

1. Brewer-Carias A.R. (2013). Constitutional Courts as Positive Legislators: A Comparative Law Study. – 962 p. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Constitutional-Courts-as-Positive-Legislators%3A-A-Brewer-Car%3ADas/a625e2aab81c6d13e7955959f4c43bd951c34032>
2. Bobrova T. A. (2019). «Nehatyvna» pravotvorchist: vitchyzniani realii ta zarubizhnyi dosvid [«Negative» lawmaking: domestic realities and foreign experience]. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. №1. Vyp. 1(26). P. 9-13. [in Ukrainian].
3. Dudchenko V. V. (2017). Kontseptualni zasady osnovnoi normy v ukrainskomu pravi [Conceptual principles of the basic norm in Ukrainian law]. Publichne pravo. № 3 (27). P. 49-55 [in Ukrainian].
4. Dudchenko V. V., Rusavska O. O. (2018). Yurydychna tekhnika (za vchenniam R. Iierinha) [Legal technique (according to the teachings of R. Yering)] Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii. № 3. P. 12-17. [in Ukrainian].
5. Ismailov K. Yu. (2014). Akty sudovoi vlady v systemi dzherel natsionalnoho prava Ukrainy [Acts of the judiciary in the system of sources of national law of Ukraine] Donetskyi yurydychnyi instytut MVS Ukrainy. 180 p. [in Ukrainian].
6. Koziubra M. (2016). Sudova pravotvorchist: anomalii chy imanentna vlastyvist pravosuddia [Judicial lawmaking: an anomaly or an immanent property of justice] Pravo Ukrainy. № 10. P. 38 – 48 [in Ukrainian].
7. Malyshev B. V. (2011). Sudova pravotvorchist yak zasib dosiahnennia mety pravosuddia [Judicial lawmaking as a means to achieve the goal of justice] Visnyk Vyshchoi rady yustytysii. № 1. P. 47–62 [in Ukrainian].
8. Spinchevska O. M. (2020). Yurydychni pozyttsii Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy yak dzherelo pravovoho rehuliuвання konstytutsiinoho yurysdyktsiinoho protsesu [Legal positions of the Constitutional Court of Ukraine as a source of legal regulation of the constitutional jurisdiction process] Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav № 3 (116). P. 57 – 67 [in Ukrainian].
9. Tkachuk P. M. (2006). Pravovi pozyttsii Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy.[Legal positions of the Constitutional Court of Ukraine]. Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. № 2. S. 10–21 [in Ukrainian].
10. Khoroshkovska D. Yu. (2004). Rol sudovoi praktyky v systemi dzherel prava Ukrainy [The role of judicial practice in the system of sources of law of Ukraine] Naukovi zapysky. Tom 26. P. 91- 94 [in Ukrainian].
11. Shevchuk S. (2007). Sudova pravotvorchist: svitovy dosvid i perspektyvy v Ukraini [Judicial lawmaking: world experience and prospects in Ukraine]. – K.: Referat. 640 p. [in Ukrainian].
12. Shevchuk S. Normatyvnist aktiv sudovoi vlady: vid pravopolozhennia do pravovoi pozyttsii. [Normativity of acts of the judiciary: from the legal status to the legal position] URL: [https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/96d2874f40bf97acc225764000495b7e?OpenDocument&Click=\(data+zvernennia+12.06.2021\)](https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/96d2874f40bf97acc225764000495b7e?OpenDocument&Click=(data+zvernennia+12.06.2021)) [in Ukrainian].
13. Rishennia KSU u spravi za konstytutsiinym podanniam Prezydenta Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Postanovy Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro chynnist Zakonu Ukrainy «Pro Rakhunkovu palatu», ofitsiinoho tlumachennia polozhen chastyny druhoi statti 150 Konstytutsii Ukrainy, a takozh chastyny druhoi statti 70 Zakonu Ukrainy «Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy» stosovno poriadku vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (sprava pro poriadok vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy) vid 14 hrudnia 2000 roku № 15-rp/2000 [in Ukrainian].
14. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vstanovlennia karantynu z metoiu zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoi koronavirusom SARS-CoV-2, ta etapiv poslablennia protyepidemichnykh zakhodiv», polozhen chastyn pershoi, tretoi statti 29 Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik», abzatsu deviatoho punktu 2 rozdilii II «Prykintsevi polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik» vid 28 serpnia 2020 roku № 10-r/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text> [in Ukrainian].